

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΛ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

μέ ηρωισμόν και αυτοθυσίαν και άνεδείχθησαν παιδαγωγοί ισάξιοι τών καλύτερων ξένων. "Αν οι ξένοι είναι γνωστότεροι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τήν διαφήμησιν ποῦ κάμνουν αἱ μεγάλαί χῶραι. "Ισως δέν ἔχομεν πολλοὺς ἀλλ' ἔχομεν πάντως μεγάλους διδασκάλους καί εἰς τούτους ἀνήκει καί ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος. "Όταν ἀκόμη νέος καθηγητὴς ἐδίδασκα εἰς ἐπαρχίαν τοῦ τότε ἔξω ἑλληνισμοῦ, ἤκουα τήν λαμπρὰν φήμην τοῦ Τζαρτζάνου ὡς διδασκάλου ἀπὸ μαθητὰς του. Δέν ὑπῆρξαν πολλαὶ προαγωγαὶ εἰς τήν ἀνωτάτην ἱεραρχίαν τῆς Ἐκπαιδευσεως, εἰς τήν θέσιν Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου, δικαιότεραι καί ὠφελιμώτεραι τῆς τοῦ Τζαρτζάνου. "Όρθιος τὸν νοῦν καί τὸ σῶμα ὁ Τζάρτζανος ὡς ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος, ἤρεμος καί γαλήνιος ἔνεκα τῆς ἐσωτερικῆς του εὐσυνειδησίας καί δικαιοσύνης, μὲ εὐρύτητα ἀντιλήψεως ἀπέβη ὠφελιμώτατος εἰς τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Κλάδον.

Ἀνήσυχον πνεῦμα ὁ Τζάρτζανος, δέν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τήν ἐπιστήμην. Δέν θὰ ὀμιλήσω ἐδῶ περὶ τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν μελετῶν του, οὔτε περὶ τῶν εὐμεθόδων διδακτικῶν βιβλίων του.

Περὶ αὐτῶν θὰ γίνῃ ἐκτενὴς λόγος ἀπὸ ἀρμοδίου κριτὰς εἰς τὸν κατάλληλον τόπον καί χρόνον. Δέν δύναμαι ὁμῶς νὰ μὴ ἀναφέρω τὸ μέγα ἔργον του περὶ τῆς νεοελληνικῆς συντάξεως, τὸ ὁποῖον τὸν πλησιάζει εἰς τοὺς μεγάλους ἐρευνητὰς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρῶτος ὁ Τζάρτζανος ἠσχολήθη λεπτομερῶς μὲ τήν νεοελληνικὴν σύνταξιν — προηγουμένως ὀλίγα πράγματα εἶχαν γραφῆι περὶ αὐτῆς — καί μὲ τήν λεπτότητα τοῦ πνεύματός του ἠδυνήθη ἐπιτυχῶς νὰ συγκρίνῃ ἀρχαίαν καί νεωτέραν σύνταξιν καί νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πλοῦτον τῶν νεοελληνικῶν συντακτικῶν φαινομένων. Ἠγάπησε τὸ μεγαλύτερον τοῦτο ἔργον του ὡς τὰ παιδιὰ του καί ἔφυγε πικραμένος διότι δέν ἐπρόφθασε νὰ ἐπιστατήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐκτύπωσιν του ὀλόκληρον. Δέν ὑπάρχει ὁμῶς φόβος περὶ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐπεβλήθη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκτίμησιν. Ὑπῆρξες, ἀγαπητὲ φίλε, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Τζάρτζανε χρηστὲ χαίρε. Αἰωνία σου ἡ μνήμη.

K. AMANTOS

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Δέν εἶμαι εἰδικὸς γιὰ νὰ ἀναλύσω τεχνικὰ τὴν ἐργασία τοῦ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανου. Ἀλλὰ πῶς ἐχάσαμε ἕναν ἀπὸ τοὺς λίγους ἐκλεκτοὺς φιλολόγους ποῦ πρόσφεραν μιὰ μεγάλη ὑπηρεσία στὴν πατρίδα τους, αὐτὸ μπορῶ νὰ τὸ βεβαιώσω.

Θὰ ἔλεγα ἀκόμη ὅτι ὁ Τζάρτζανος ἔχει ἕναν ἰδιαιτερο δεσμὸ μὲ τὴ λογοτεχνικὴ γενιὰ ποῦ ὠρίμασε καί ἀρχισε νὰ γράφει στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου. Ἡ ἐπιστημονικὴ του ἐργασία συγγενεῦει, καθῶς νομίζω, χαρακτηριστικὰ μὲ τὶς γλωσσικὲς ἀναζητήσεις ὀρισμένων λογοτεχνῶν τῆς γενιᾶς ἐκείνης.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα ὡς τὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ἡ καλλιέργεια τῆς κοινῆς δημοτικῆς στρέφεται, κατὰ πρῶτο λόγο, πρὸς τὴ γραμματικὴ καί τὸ τυπικόν. Τὸ πρῶτο ζήτημα εἶταν ποιῆς λέξεις θὰ γράφουμε καί μὲ ποιὰ φθογγολογικὴ μορφή θὰ παρουσιάζουμε αὐτὲς τὶς λέξεις. Ἡ προσπάθεια πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶταν τόσο μεγάλη ποῦ τὰ ζητήματα τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φράσεως (χρησιμοποιοῦ σκόπιμα ἕναν ὄρο γενικόν) δὲ μοιάζουν νὰ ἀπασχολοῦν πάρα πολὺ τοὺς λογίους. Στὴν ἠρωϊκὴ περίοδο τοῦ δημοτικισμοῦ (ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Ψυχάρη περίπου) οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἔκφραση, μοιάζουν μαγνητισμένοι ἀπὸ

τὸ χρῶμα καί τὴ ζωηράδα τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Εἶταν φυσικόν, ἀφοῦ μόλις εἶχαν ἀφήσει τὰ ἄχρωμα δωμάτια τῆς καθαρεύουσας. Σὰν τὸν ἀρρωστο, ποῦ ὕστερα ἀπὸ χρόνια βγαίνει γιὰ πρώτη φορά στὸ ὑπαίθρο, ἔβλεπαν παντοῦ τὴ γραφικότητα. Στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ἀρχίζουν νὰ γίνονται αἰσθητὲς ἄλλες ἀνάγκες. Πολὺ συνειδητὰ κάποτε καί κάποτε μισοσυνειδητὰ παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀκρίβειας. Σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἦρθε νομίζω ν' ἀνταποκριθεῖ, μὲ τὸν τρόπο του, ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος. Μολονότι ἄλλης ἡλικίας, εἶταν, αἰσθάνομαι, ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔγραψε τὸ πρῶτο Συντακτικόν τῆς δημοτικῆς. Καί συλλογίζομαι μὲ ἀρκετὴ πίκρα πῶς ἂν δέν εἶχε τὴν τύχην νὰ γίνῃ φθισικὸς ἀπὸ ὑπερκόπωση καί πῶς ἂν δὲ βρισκόνταν οἱ συγγενεῖς ποῦ τὸν ἔστειλαν νὰ περάσει τὶς ὑποχρεωτικὲς διακοπὲς τῆς θεραπείας του στὴν Ἑλβετία, ἴσως νὰ μὴν εἶχε πραγματοποιηθεῖ κι' αὐτὴ ἡ ἀνεκτίμητη ἐργασία.

Ἐγὼ κάπου διαβάσει πῶς οἱ κάτοικοι, δὲ θυμοῦμαι ποιᾶς χώρας, μισοῦν τόσο πολὺ τὴ βλάστηση, ποῦ μόλις ξεμυτίσει τὸ παραμικρὸ πράσινο φύλλο, τρέχουν ἀμέσως νὰ τὸ ξολοθρέψουν. Θυμοῦμαι πάντα αὐτὴ τὴν εἰκόνα ὅταν συλλογίζομαι τὴ σημερινὴ γλωσσική

οική μας κατάσταση ή την άφροσύνη ανθρώπων σαν τον 'Αχιλλέα Τζάρτζανο. Γιατί όλα γίνονται στην 'Ελλάδα σά νά μδς κινεί ένα θανάσιμο μίσος για τη λαλιά μας. Τό κακό είναι τόσο μεγάλο πού μόνο σαν ένα φαινόμενο ομαδικής ψυχοπαθολογίας θά μπορούσε κανείς νά τό έξηγήσει. 'Ισως, ποιός ξέρει, οι «άπωθήσεις» πού προκάλεσε μιá δασκαλοκρατία πολλών αιώνων έπρεπε νά καταλήξουν στις σημερινές μας νευρώσεις. Στά χρόνια μας, πρέπει νά μήν τό ξεχνάμε, τό ζήτημα δέν είναι πιά άν θά γράφουμε καθαρεύουσα ή δημοτική. Τό τραγικό ζήτημα είναι άν θά γράφουμε, ή όχι, *έλληνικά* άν θά γράφουμε *έλληνικά* ή ένα όποιοδήποτε έλληνόμορφο έσπεράντο. Δυστυχώς όλα γίνονται σά νά προτιμούμε τό έσπεράντο· σά νά θέλουμε νά ξεκάνουμε μέ όλα τά μέσα τή γλώσσα μας.

Ποιά είναι ή γλώσσα ενός τόπου; 'Η ζωντανή γλώσσα πού μιλά ό λαός, όπως τή διαμορφώνουν οι καλύτεροι συγγραφείς του. 'Από την εποχή του 'Αγίου Παύλου ως τόν Διονύσιο Σολωμό, ό έλληνικός λαός, μέσα από συνθήκες, πού εύκολα θά καταντούσαν άγλωσσο όποιοδήποτε άλλο λαό, έσωσε τή γλώσσα του για νά τήν παραδώσει στους μορφωμένους τής άπελευθερωμένης 'Ελλάδας. Μιά γλώσσα άνόθευτη, πού συνεχίζει πιστά και χωρίς διακοπές τή χιλιόχρονη έλληνική παράδοση, μέ πρωτοφανή εύλυγισία, μέ άπειρες δυνατότητες νά άναπτυχθεί. 'Από τό Σόλωμο ως τις μέρες μας, τά καλύτερα πνεύματα πού μπόρεσε ν' άναδείξει ή 'Ελλάδα, είναι μιá πλειάδα συγγραφέων πού μπορούν ν' αντιπαραβληθούν άδίσταχτα μέ τους καλύτερους ξένους τής ίδιας εποχής. Κι' όμως αυτή τή γλώσσα, σήμερα άκόμη, στά 1946, τή μαθαίνουμε όχι από διδασκαλία, αλλά μπορεί νά πεί κα-

νείς από μύηση. Τήν έχουμε αφήσει χωρίς πυξίδα και χωρίς χάρτη. 'Ο νέος πού θέλει νά τή μάθει πρέπει νά καταφύγει σέ φιλολογικές έρευνες πού μόνο ειδικοί θά έκαναν σέ τόπους πολύ πιο προοδευμένους από τό δικό μας. Δέν έχει λεξικό· τό λεξικό τής 'Ακαδημίας βρίσκεται άκόμη στο Α, έννοώ τό στοιχείο Α. Τά πνευματικά μας ιδρύματα τήν καταφρονούν. Φτάνει νά παρατηρήσει κανείς, για νά μήν άπαριθμεί άτέλειωτα θλιβερά δείγματα τής νοστορίας μας, πώς ή φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών είναι έτοι φτιαγμένη ώστε νά αποκλείει μοιραία ένα έπιστήμονα τής όλκής και του ήθους του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. 'Η διδασκαλία τής έλληνικής γλώσσας άφέθηκε σχεδόν αποκλειστικά στις καθημερινές έφημερίδες. 'Υστερα από τόσα χρόνια έλεύθερης ζωής, και σέ καιρούς πού στις πολιτισμένες χώρες οι πνευματικοί διδασκαλοι κοιτάζουν πώς νά άνυψώσουν τήν παράδοσή τους, αυτό μονάχα βρήκε ή παιδεία μας για ν' άνταμείψει τό έθνος πού έσωσε τή γλώσσα του Σολωμού και του Παλαμά μέσα από τά σκοτάδια αιώνων. Τό αποτέλεσμα είναι τό έσπεράντο. 'Ηχεί σαν τά άκόλουθα παραδείγματα πού έτυχε νά προσέξω αυτές τις μέρες. Στο δρόμο ένας μικροαστός λέει στο φίλο του: «'Ολιγούδι νά μη σέ βρώ». Μιά ύπηρεσιακή πινακίδα στην άκτή του παλιού Φαλήρου (τήν αντίγραφο κατά λέξη) είδοποιεί: «'Οστις εύρεθή *άναμιγνύμενος* μέ ιδιοκτησίαν επί τής άκτής ταύτης θέλει διωχθή άυστηρώς». Τό «όλίγου δείν» μπόρεσα όπωσδήποτε νά τό καταλάβω, αλλά τό «άναμιγνύμενος»;

Αυτή είναι ή κατάσταση μας, και δέ μάς μένει καιρός. Χωρίς μιá φούχτα ανθρώπους, σαν τόν 'Αχιλλέα Τζάρτζανο, θά μιλούσαμε και θά γράφαμε όλοι μας έτσι.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

'Ο 'Αχιλλ. Τζάρτζανος, πού δέν ύπάρχει πιά μεταξύ μας, δέν ήταν μονάχα ένας έξαιρετικός μύστης τής έπιστήμης· μέ τήν εργασία του και μέ τή ζωή του έδειξεν ότι συνέχιζε μιάν αιωνόβια παράδοση πού συντηρεί μέσα στο 'Ελληνικό Γένος άσβεστη τή δάδα του πνευματικού φωτισμού σέ άξεχώριστη συνεπαφή μέ τήν άσκηση τής άρετής και τής δικαιοσύνης. 'Οσοί έτυχε νά έλθουν σέ συνάφεια μαζί του, είχαν τήν εύκαιρία νά θαυμάσουν τή φωτεινότητα του λογισμού του, τήν έκφραστική άπλότητα και σαφήνεια τής όμιλίας του, τήν άκάματη έγκαρτέρησή του στην εργασία, τήν πίστη

του στο έπιστημονικό και έθνικό ιδανικό. 'Ο,τι όμως τόν έξεχώριζε άνάμεσα στους συγχρόνους του ήταν ή προσωπική άρετή και ή δικαιοσύνη του. 'Οσοι παρακολούθησαν τή ζωή του ήμπορούν νά βεβαιώσουν ότι έστάθηκε πάντοτε μακριά από τήν εξαψη των παθών, είπε τήν άλήθεια μέ μετριότητα και άνθρωπισμό, πού τόν άνυψώνει στο επίπεδο τής άρετής, όπως τήν ύπετόπωσαν οι άρχαίοι μας κλασσικοί.

Είναι ριζωμένος βαθειά μέσα στην άκατάλυτη του Γένους πνευματική παράδοση και τό άρχικό βίωμα πού έμψύχωνε όλες του τις προσπάθειες τό έζησε μέ άπόλυτη